

KIRJASTOAUTON MONIKÄYTTÖMAHDOLLISUUDET

Selvitys 2025

Ranuan kunnankirjasto
Sivistystoimi
Kirjastotoimenjohtaja

TIIVISTELMÄ

Selvityksen tekijä	Kirjastotoimenjohtaja Vesa Sarajärvi
Selvityksen nimi	Kirjastoauton monikäyttömahdollisuudet
Päiväys	21.5.2025
Sivumäärä	17 s. + 4 liitesivua
Selvityksen tilaaja	Ranuan kunta, kunnanvaltuusto
Toimeksiantaja	Sivistystoimenjohtaja Juha Siitonen

Ranuan kirjastoauto on jo monilta osin monipalveluauto, mutta Ranuan kunta haluaa selvityksen erilaisista monikäyttömahdollisuuksista, jotka toisivat lisäarvoa kirjastoautotoiminnalle. Tässä selvityksessä luodaan katsaus kirjastoautoihin monipalvelukäytössä, auton teknisiin valmiuksiin ja aiempiin suunnitelmiin. Selvityksen taustana on erilaisia kirjastoautojen monipalveluja, joita on muualla Suomessa.

Tehtävänannon mukaisesti tarkastellaan eri mahdollisuuksia lainsäädännön, tietosuojan, sopimusten ja kilpailuasetelman perusteella. Useita monipalveluja on jo toteutettu eri puolilla Suomea. Selvityksessä tarkastellaan muutamien kuntien kirjastoauto-monipalveluautojen palvelua hieman tarkemmin ja esimerkinomaisesti.

Ranuan kirjastoauton tilat mahdollistavat jo nykyisellään erilaisia lisäpalveluja ja kuljetustarpeita. Uudet palvelut tuovat jonkin verran lisäkuluja ja niiden osalta maksaja voi olla muu kuin kunta. Luvat ja sopimukset ovat pääosin varsinaisen palveluntarjoajan hankittavia ja kustannettavia. Kirjastoauto on yhteistyötahona ja saa sopimukseen perustuen korvausta palvelun välittämisestä tai tavaran kuljettamisesta. Tässä selvityksessä ei puututa varsinaisiin sopimusteknisiin asioihin ja kustannuksista on vain ylimalkaisia arvioita.

Myös kunnan omat palvelut ovat osa kunnan monipalvelujärjestelmää ja kirjastoautoa voidaan hyödyntää niiden toteuttamisessa ja välittämisessä. Kunnan omien palvelujen tuottaminen kirjastoauton välityksellä ei vaadi erillisiä lainsäädäntöön ym. liittyviä sopimuksia ja lupia. Sen vuoksi niitä ei ole tässä selvityksessä tarkasteltu laajemmin.

Asiasanat: monipalvelut, monipalveluautot, kirjastoautot, kirjastot, yleiset kirjastot, kirjastopalvelut

Sisällys

Johdanto, tehtävänanto ja resurssit.....	3
Selvityksen toteutussuunnitelma	3
Monipalvelujen taustaa ja teoriaa.....	4
Mallia muualta.....	4
Aiemmat suunnitelmat	5
Kirjastoauton tekniikka ja nykyiset palvelut.....	5
Kirjastoauton monikäyttömahdollisuudet ja yhteistyötahoja	7
Apteekkipalvelut.....	7
Elintarvikekuljetukset.....	9
Kunnan omat palvelut.....	11
Lapin hyvinvointialue (Lapha).....	11
Kustannukset ja tuotot	11
Mahdolliset yhteistyötahot ja sopimukset.....	12
Lainmukaisuus, tietosuoja ja kilpailuasetelma.....	13
Kirjastoauton muita mahdollisuuksia	14
Monipalvelujen vaikutus kirjastotoimintaan ja aikatauluihin	14
Muuta huomioonotettavaa.....	15
Johtopäätöksiä.....	16

Johdanto, tehtävänanto ja resurssit

Opetus- ja kulttuuriministeriön Kirjastopolitiikka 2015 -julkaisussa todetaan, että kirjastoautojen lakkauttamisen sijaan niiden tehtäviä tulee laajentaa. Perinteisten kirjastopalvelujen lisäksi kirjastoautoissa tarjotaan lisääntyvässä määrin uudenlaisia palveluja. Monipalveluiksi määritellään sellaiset palvelut tai varusteet, jotka ovat tarpeen muiden kuin kirjastopalvelujen tuottamisessa ja tarjoamisessa. (Pirhonen, 2013).

Ranuan kunnanvaltuusto on vuoden 2025 talousarvion käsittelyn yhteydessä päättänyt, että kirjastoautoa ei lakkauteta ja kirjastoauton monikäyttömahdollisuutta selvitetään (Valtuusto 16.12.2024 § 69).

Sivistystoimenjohtaja Juha Siitonen on sähköpostiviestillään 17.3.2025 antanut toimeksiannon kirjastotoimenjohtaja Vesa Sarajärvelle tehdä selvitys kirjastoauton monikäyttömahdollisuudesta. Myöhemmällä viestillään hän tarkensi, että selvityksen on oltava valmiina toukokuun 2025 loppuun mennessä, jolloin selvitys toimitetaan sivistystoimenjohtajalle. Toimeksiannon mukaan selvityksen tekemisessä voidaan hyödyntää aiempia selvityksiä (dokumentteja ja suunnitelmia) sekä sivistystoimenjohtajan laatimaa luonnosta selvitettävistä asioista (liite 1).

Selvityksen laatija tekee selvitystyön muun työn ohessa virka-ajalla. Tarvittaessa kirjastoautonkuljettaja-virkailija on apuna. Selvityksen tekemiseen ei osoiteta määrärahoja. Mahdollisesti selvityksen tekemisestä aiheutuneista ylitöistä neuvotellaan myöhemmin.

Muutamia perusasioita muistettavaksi kirjastoautosta:

- Kirjastoauton palveluja käyttävät enimmäns lapset, naiset ja ikäihmiset.
- Jokainen kunta ja palvelutarpeet ovat erilaiset.
- Kustannukset monipalvelujen tuottajille ja välittäjille ovat suhteellisen pienet.
- Miten palvelut tuotetaan, kun kirjastoauto tulee käyttöikänsä päähän?
- Kirjastoauton tilat ovat rajalliset.
- Kirjastoauto on aina kirjastoauto ja kirjastopalvelut pääosassa.
- Kulttuuripalvelut sopivat hyvin kirjastoautoon.

Selvityksen toteutussuunnitelma

Selvitetään Ranuan kunnan kirjastoauton monikäyttömahdollisuuksia jo olemassa olevien monipalvelujen lisäksi. Luodaan katsaus siihen, mitä palveluja kirjastoautoissa on muualla kirjastopalvelujen lisäksi. Ranualla oli aikoinaan (2007 – 2012) myös monipalvelutyöryhmä, joka kokoontui muutaman kerran. Selvityksessä otetaan huomioon mahdollisimman monipuolisesti eri mahdollisuuksia ja realistisia vaihtoehtoja kirjastoauton monikäyttöisyyden lisäämiseksi. Otetaan myös kantaa mahdollisten eri toimintojen ja palvelujen lainmukaisuuteen ja mahdolliseen kilpailuasetelmaan sekä hygieniavaatimuksiin.

Selvityksessä huomioidaan myös muut mahdolliset palvelutarpeet, joita eri tahoilla voisi olla ja jotka olisivat mahdollisia kirjastoauton tilojen, reittien ja aikataulujen puitteissa. Tämän selvityksen aikana ei kontaktoida yrityksiä, mutta ollaan yhteydessä muutamaiin julkisiin tahoihin palvelutarpeen ja -halukkuuden selvittämiseksi. Eri resurssien lisätarpeeseen kirjastoautossa ja mahdollisiin kustannusten nousuun ei oteta kantaa. Mahdollisista kustannuksista ja tuotoista esitetään karkeat arviot, koska niiden aika on kun / jos sopimuksia tehdään.

Monipalvelujen taustaa ja teoriaa

Tämän selvityksen laatija on tehnyt vuonna 2010 aiheesta pro gradu -tutkielman Oulun yliopiston Humanistiselle tiedekunnalle Informaatiotutkimukselle. Tutkielman aiheena oli kirjastoauto monipalveluautona. Tutkielman nimi: ”Tässäpä nämä kirjat – ja mitataanko verenpaine? Kirjastoauto monipalveluautona” (2010). Kyseinen tutkielma on tässä selvityksessä tukena soveltuvin osin. Monet asiat ovat kuitenkin muuttuneet 15 vuodessa, mm. lainsäädäntö ja valtionavustukset. Tutkielmassa viitataan mm. Opetusministeriön kirjastoja koskevaan strategiaan, jossa esitetään, että kirjastoauton lakkauttamisen sijaan niiden tehtäviä tulee laajentaa.

Monipalveluauto käsitetään yleisimmin kirjastoautoksi, jonka palvelukonseptiin kuuluu perinteisten kirjastopalvelujen lisäksi myös sellaisia palveluja tai varusteita, jotka ovat tarpeen muiden kuin kirjastopalvelujen tuottamisessa ja tarjoamisessa. (Sarajärvi, 2010).

Palvelut harvaan asutulla maaseudulla ovat vuosien ja vuosikymmenten saatossa koko ajan vähentyneet. Maaseudun väkimäärä harvenee ja palveluja käyttäviä ihmisiä on entistä vähemmän. Yksittäiset palvelut eivät pärjää, mutta jos kootaan yhteen monta eri palvelua, voivat ne tukea toisiaan. Palvelujen moninaisuutta voivat edustaa esim. päivittäis-, hyvinvointi- ja yrityspalvelujen yhdistelmät, hallinnolliset sektorirajat ylittävä yhteistyö ja eri työnteon tapojen kuten virka- ja vapaaehtoistyön, yrittäjyyden ja järjestötoiminnan uudenlainen yhdistäminen. (Harjunpää 1997).

Mallia muualta

Kirjastoauto / monipalveluautoja on monissa kunnissa. Lisäksi on joitakin yritysveitoisia ja erikoistuneita julkisen hallinnon liikkuvia palveluja. Niistä lähinnä vain muutamia mainintoja tähän.

Kirjastoauto-monipalveluautot

Leppävirralla toimii kirjastoauto-monipalveluauto Tilda, joka on mm. ennakkoäänestyspaikkana kunta- ja aluevaaleissa.

Sodankylän ja Inarin kirjastoautoissa on mm. apteekin palveluja.

Sallassa liikennöi monipalveluauto LukuWoorti, joka on samalla pienkirjastoauto, joka hoitaa kirjastopalvelujen lisäksi mm. kotipalvelua.

Muhoksella on monipalveluauto Poppaloori (ks. Viitajylhä, 2016).

Uusimmasta päästä on **Vieremän** kunnassa kesällä 2024 käyttöön otettu biokaasulla toimiva monipalvelu-/kirjastoauto Kulkuri.

Yritysveitoiset ja muut liikkuvat palvelut

Aikoinaan kehitettiin **Kauppahalli24** -niminen yritys, joka tarjosi kuljetuspalveluja yksityisille ja yrityksille. Toiminta oli aluksi useiden yritysten ja kuntatahojen pilotoimaa toimintaa. Toiminta kuitenkin loppui vuonna 2024 erilaisten haasteiden ja kiristyneen kilpailutilanteen myötä.

Hämeenlinnassa pilotoitiin 2012 liikkuvaa monipalveluauto **Moppiilia**, joka soveltui julkisten palvelujen lisäksi myös kaupalliseen toimintaan kuten lähiruuan jakeluun.

Muitakin erikoistuneita liikkuvia palveluja on ollut eri puolilla maata, esim. Mallu-palveluauto Etelä-Karjalassa, Liisu Helsingissä ja Keski-Suomen poliisilaitoksen lupapalveluauto.

Aiemmat suunnitelmat

Ranuan kunnan monipalvelutyöryhmä kokoontui vuoden 2007 -2012 välisenä aikana 5 kertaa. Lähtökohtana oli, että Ranuan uusi kirjastoauto suunnitellaan niin, että erilaiset monipalvelut ovat mahdollisia. Kirjastoautosta haluttiin mahdollisimman saavutettava ja esteetön. Autoon hankittiin mm. invahissi. Jo auton valmistumisvaiheessa selvitettiin kylmälaitteiden hankintahintoja ja ominaisuuksia. Niitä ei kuitenkaan autoon hankittu. Alusta alkaen monipalvelutyöryhmä oli hyvin laaja-alainen. Mukana oli edustus kunnan hallinnosta, IT-osastolta, kirjastolta, kotipalvelusta, sivistysosastolta, terveydenhuollosta, tekniseltä osastolta ja kulttuuritoimesta.

Kirjastotoimenjohtaja oli laatinut kirjastoautolle ”Monipalvelujen paletin” (LIITE 3), josta käytiin keskustelua ja sovittiin jo monia hankittavia välineitä. Ihan kaikki eivät toteutuneet. Innostus oli aluksi kova, mutta vähitellen hiipui aikataulun ja resurssien vähäisyyden vuoksi. Kuriositeettina mainittavaa on, että esim. syksyllä 2012 kirjastoauton mukana kiersi sirkusryhmä. Terveydenhuollosta saatiin mm. verenpainemittari, joka on edelleen käytössä. Kirjastoauto myös osallistui erilaisiin tapahtumiin esim. Vanhusten viikolla. Kirjastoauton henkilöstö (tuolloin 2 henk.) osallistui erilaisiin koulutuksiin, joiden tavoitteena oli ikäihmisten ohjaaminen ja neuvonta. Jo tuolloin keskusteltiin monista mahdollisuuksista: lääkekuljetukset, käsikauppalääkkeet ja kauppakassien kuljetukset. Kirjastotoimenjohtaja kävi useaan otteeseen keskusteluja esimerkiksi apteekkarien kanssa, mutta tuolloin apteekit eivät nähneet yhteistyötä mahdollisuutena. Tuolloin myös todettiin, että kunnan kotipalvelulla ei ole sellaisia asioita, joita voisi kirjastoauton välityksellä hyödyntää. Tilannetta päätettiin kuitenkin seurata. Kotipalveluasiakkaille nähtiin mielekkäimpänä esitellä kirjaston muita palveluja, mm. Celia-kirjaston mahdollisuuksia.

Kirjastoauton tekniikka ja nykyiset palvelut

Ranuan kirjastoauto on jo alun perin rakennettu huomioiden monipalvelumahdollisuudet. Auto hankittiin vuonna 2008. Tekninen käyttöikä kirjastoautoilla on n. 20 – 25 vuotta. Kirjastoauton nykyinen tekniikka mahdollistaa monia sähköisiä palveluja sekä tilojen osalta erilaisia kuljetuspalveluja. Akkukapasiteetti riittää hyvin päivittäiseen tarpeeseen ja auton akkuja on mahdollista ladata yöaikaan. Auton invertteri tuottaa sähköä kaikkiin tarvittaviin laitteisiin.

Varsinaiseen kirjastotoimintaan autossa on langaton Internet-yhteys, joka on myös asiakkaiden käytettävissä. Asiakaskäytössä on kannettava tietokone sekä kopiokone / tulostin. Tulostuksesta peritään asiakkailta hinnaston mukainen maksu. Kirjastoauton langaton verkko mahdollistaa myös paikalliskäyttöisten palvelujen käyttämisen, mm. sanomalehtipalvelu ePressin. Muita kirjastoautossa olevia varusteita:

- Iso 42” näyttö auton takaosassa sekä DVD-soitin, joka mahdollistaa, vaikka elokuvien katsomisen autossa. Tarvittaessa irtojakkaroita istuimiksi.
- Esitystekniikka, joka mahdollistaa esitysten tai koulutusten pitämisen autossa.

- ”Äänestyskoppi”, joka on samalla kaappi, jossa on auton sähköpääkeskus. Kaappi on paneeliverholla eristettävissä äänestyskäyttöön ja kaapissa on pöytätaaso. Kirjastoautoa on esim. vuonna 2008 käytetty ennakoäänestyspaikkana.
- Invahissi, joka mahdollistaa pyörätuoliasiakkaan nostamisen autoon.
- Eristetty ohjaamo, jossa 3 istuinpaikkaa, kahvinkeitin, mikrouuni ja jääkaappi. WC henkilökunnalle. Ohjaamo voi toimia esim. vastaanottotilana tai eristettynä neuvottelutilana.
- Alustan tavaratiloissa sähkövarustus.
- Verenpainemittari asiakkaiden omatoimisesti käytettävänä.
-

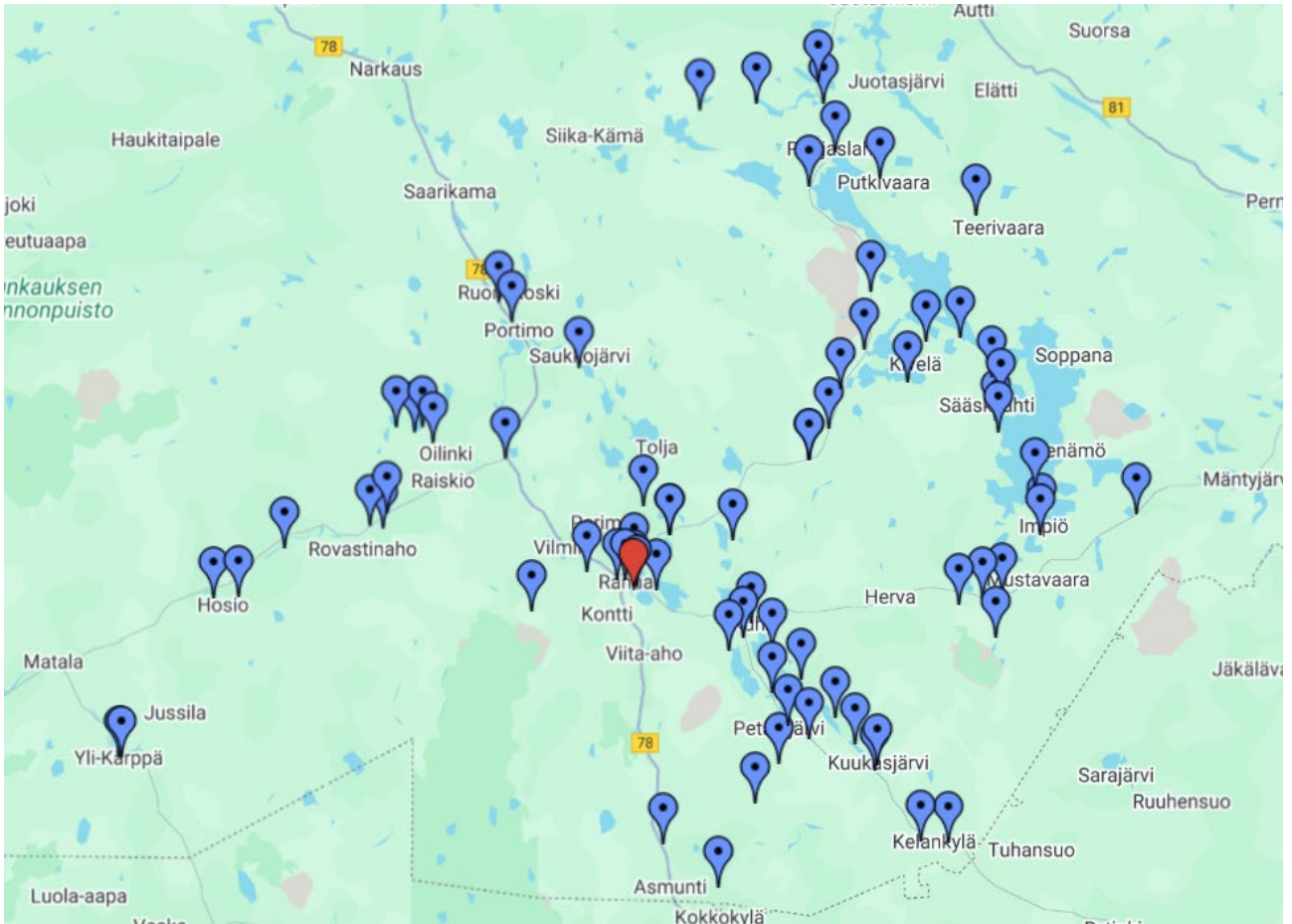
Kirjastoauton alustatilat ovat läpi asti auki ja lastattavissa molemmilta puolilta. Lastausaukon korkeus on 45 cm ja leveys 180 cm.

Nykyiset yhteistyötahot

- **Napapiirin Residuum:** SER-jätteen keräys. Kirjastoautoon voi palauttaa käytöstä poistettuja loisteputkilamppuja. Kirjastoauton tallissa isompi keräysastia, joka toimitetaan edelleen Residuumille.
- **Recser Oy:** paristokierrätys. Kirjastoauto kerää käytettyjä paristoja ja pienakkuja sekä toimittaa ne edelleen asianmukaisesti käsiteltäväksi.
- **Simon kunta:** kirjastoautopalvelun myynti Simon kunnalle Ylikärpän alueelle.

Kirjastoauton reitit

Ranuan kirjastoauto liikennöi koko kunnan alueella ja lisäksi kahdella pysäkillä Simon puolella Ylikärpässä. Pysäkki paikat keskittyvät paikkoihin, joissa on asiakkaita. Pysäkki paikkoja on ollut enimmillään n. 130, mutta muuttoliikkeen ym. vuoksi paikat ovat vähentyneet. Joiltakin alueilta pysäkit ovat loppuneet kokonaan. Kirjastoauto ei enää liikennöi mm. Toljan kylällä, Rynkänpuolentien varressa, Palovaarantiellä ja Raiskiossa. Lisäksi muutamilla kylillä on vain yksi tai muutama pysäkki, esim. Asmuntissa. Uudessa aikataulussa vähenee vielä muutamia pysäkki paikkoja.

Ranuan kirjastoauton pysäkki- ja noutopaikat Google Mapsissa.

Kirjastoauton aikataulut ovat Ranuan kunnan nettisivulla: https://ranua.fi/wp-content/uploads/2024/12/KA_aikataulu_2024-2025.pdf

Kirjastoauton monikäyttömahdollisuudet ja yhteistyötahoja

Ranualla on paljon kaupallisia yrityksiä, joilla voisi olla erilaisia kuljetustarpeita. Tässä selvityksessä ei käydä kattavasti kaikkia läpi, koska ei ole realistista, että kirjastoauto voisi vastata kaikkiin tarpeisiin tai edes aikataulu antaisi myöten. Lisäksi ei ole kunnan toimialaan kuuluva, että kunnallinen palveluntarjoaja alkaisi hoitaa yritysten liiketoimintaa. Etusijalla ovat kirjastoauton tarjoamat palvelut kuntalaisille. Toissijaisesti auto voi ottaa hoitaakseen sellaisia palveluja tai kuljetuksia, jotka eivät ole varsinaista liiketoimintaa, mutta sopivat kirjastopalvelujen rinnalle häiritsemättä liikaa auton perustehtävää.

Apteekkipalvelut

Apteekkipalveluja on muutamissa kirjastoautoissa, mm. **Sodankylässä ja Inarissa**, joissa kirjastoautossa on saatavilla yleisimpiä itsehoitolääkkeitä. Lisäksi reseptilääkkeiden kuljetus kirjastoauton mukana on mahdollista, mutta vaatii sopimuksen apteekin kanssa. Myös vanhat lääkkeet voi palauttaa Sodankylän kirjastoautoon. Apteekkituotteiden hinnat ovat samat kuin apteekissa. Kirjasto saa tuotteiden myynnistä provision.

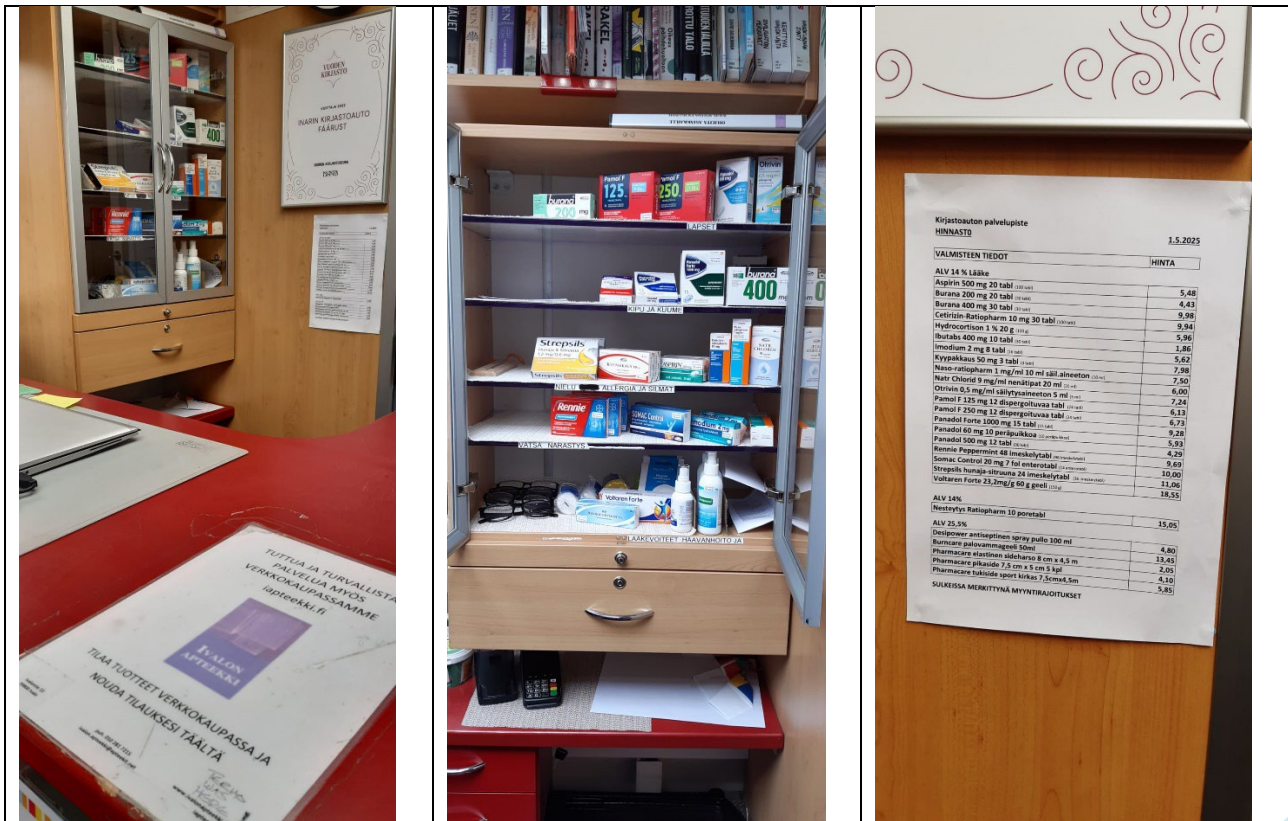
Kirjastoautoon on mahdollista perustaa apteekin palvelupiste ja se vaatii Fimean luvan. Paikallinen apteekkari siis toimii palvelupisteluvan hakijana ja Fimea ohjeistaa hyvin tarkoin, mitä selvityksiä tarvitaan (Lääkeasetus 693/1987 21§). Jos palvelupiste perustetaan kirjastoautoon, niin apteekki maksaa luvat.

Jos kirjasto (kunta) tekee apteekin kanssa sopimuksen lääkekaappipalvelusta, niin se vaatii myös kirjastoauton henkilökunnan kouluttamista ja ohjeistamista. Apteekki perehdyttää henkilökunnan tarpeelliselta osin, mutta auton henkilökunnalla ei ole lupaa antaa mitään lääkinnällisiä ohjeita asiakkaalle. Apteekki laatii kirjallisen ohjeistuksen, jonka auton henkilökunta antaa asiakkaalle. Kirjastoauton henkilökuntaa sitoo salassapitovelvollisuus (salassapitosopimus) ja asiakkaan henkilöllisyys on aina tarkastettava erityisesti reseptilääkkeitä luovutettaessa. Kun kirjasto tekee apteekin kanssa sopimuksen, niin kirjaston puolelta nimetään vastuullinen hoitaja apteekkipisteelle.

Fimean ohjeistus

Apteekin palvelupiste on lääkelain (395/1987) 38 §:n 3 kohdan mukaan apteekkarin ylläpitämä erillinen toimipiste, josta voidaan myydä lääkkeitä. Apteekin palvelupiste voi sijaita muun palveluntarjoajan toimipisteen yhteydessä. Apteekkari saa perustaa apteekin palvelupisteen Fimean antaman palvelupisteluvan perusteella.

Läkelain 52 a §:n 1 momentin mukaan apteekkari voi perustaa Fimean antaman luvan perusteella apteekin palvelupisteen haja-asutusalueelle tai kyläkeskukseen, jos siellä ei ole riittäviä toimintaedellytyksiä sivuapteekin pitämiseksi. Apteekin palvelupiste voidaan perustaa erityisestä syystä myös muualle turvaamaan lääkkeiden saatavuutta. Palvelupiste voidaan perustaa apteekin sijoittumisalueelle tai siihen rajoittuvan kunnan alueelle. Lupahakemukseen on liitettävä suunnitelma siitä, miten jäljempänä 57 §:n 2 momentissa säädetty lääkeneuvonta järjestetään. Keskus myöntää luvan, jos tässä pykälässä säädetty edellytykset täyttyvät.

Inarin kirjastoauton lääkekaappi on rakennettu jo koritehtaalla valmiiksi (monipalvelut)

Inarissa kirjastoauton mukana kulkee myös reseptilääkkeitä asiakkaille. Kirjastoauto hoitaa pelkästään jakelun. Asiakas maksaa etukäteen apteekille reseptilääkkeet tai lasku on paketin mukana. Lääkkeet on pakattu pusseihin, jotka apteekki toimittaa kirjastoauton mukaan aamulla tai edellisenä iltana. Apteekilla on tieto kirjastoauton reiteistä ja aikatauluista. Kirjastoauto vastaa siitä, että ilmoittaa apteekille poikkeavista aikatauluista. Kirjasto saa pienen provision apteekkituotteiden myynnistä. Lisäksi reseptilääkkeiden välittämisestä asiakas maksaa 5 euron kuljetusmaksun, joka jää kirjastolle. Myynti on suhteellisen vähäistä, mutta pitkien etäisyyksien Inarissa palvelua pidetään tarpeellisena.

Inarissa lääkekaappimyynti tehdään samalla kassajärjestelmällä kuin kirjastopalvelujenkin maksut. Kirjasto tilittää apteekkimyyntin erikseen sovituin välein. Lääkekaapin nimetty hoitaja vastaa lääkekaapin inventoinnista ja mm. vanhentuneiden lääkkeiden poistamisesta. Lisäksi autossa on huomioitava koko ajan sopiva lämpötila lääkkeiden säilyttämiseen. Varsinaisesti lääkemyynti ja -välitys vie vähän henkilökunnan työaikaa. Asiakas ostaa Burana-paketin samalla kun hoitaa kirjastoasiansa.

Sodankylässä saatiin Fimean lupa perustaa apteekin palvelupiste kirjastoautoon vuonna 2012. Tuolloin apteekki maksoi luvasta 1500 euroa. Apteekin asiantuntija oli aluksi kaksi viikkoa mukana reiteillä esittelemässä toimintaa ja kuuntelemassa toiveita. Apteekki valmisti tuotteista kansion, josta asiakas valitsee sopivan valmisteen. Asiakkaiden kysymykset ohjataan apteekin neuvontaan. Tuotteiden hinnat ovat samat kuin apteekissa. Kirjasto saa myynnistä provision. Sodankylässä reseptilääkkeiden kuljettaminen mahdollistui vuonna 2015. Asiakas tekee apteekin kanssa sopimuksen reseptilääkkeiden toimittamisesta. Myös vanhaksi menneet lääkkeet voi palauttaa kirjastoautoon. Sodankylässä lääkkeet myydään käteiskaupalla. Kesäkaudella apteekkituotteita ei myydä.

Elintarvikekuljetukset

Ruokaviraston Internet-sivuilla (haettu 22.4.2025) on tietoa elintarvikkeiden turvallisuudesta ja laadullisten ominaisuuksien säilymisestä kuljetuksen aikana. Kirjastoautossa kuljetettava muu kuin kirjastoaineisto vaatii tietyt olosuhteet hygienian, hajujen, pölyn, tilojen ja kuljetusaikojen suhteen. Asioista on pyydetty lausunto Rovaniemen **terveystarkastajalta Virpi Vuollilta** (14.4.2025). Terveystarkastajan näkökulmasta kirjastoautoa voidaan käyttää elintarvikkeiden kuljetukseen, jos elintarvikkeiden kuljetustoiminta pystytään hoitamaan niin, että elintarvike turvallisuus ei vaarannu. Lausunto selvityksen liitteenä (LIITE 2).

Ruokaviraston ohjeistus

Elintarvikealan kuljetuksia harjoittava elintarvikealan toimija vastaa

- kuljettamiensa elintarvikkeiden turvallisuudesta ja olosuhteista kuljetuksen aikana,
- kuljetusvälineiden rakenteista ja varustelusta sekä siitä, että toiminta vastaa lainsäädännön vaatimuksia,
- henkilöstön riittävästä koulutuksesta ja ohjeistuksesta tehtäviinsä,
- omavalvonnasta, jonka avulla hän hallitsee toimintaansa liittyvät riskit

Elintarvikkeiden kuljetus vaatii suunnittelua ja ennakointia, suunnittele siis

- miten varmistat elintarvikkeiden turvallisuuden kuljetuksen aikana?
- mitä kuljetusvälineitä käytetään?
- miten elintarvikkeet pakataan kuljetusta varten?

- kuinka pitkään kuljetukset kestävät?
- miten lämpötiloja hallitaan kuljetuksen aikana?
- miten kuljetusvälineen puhtaanapidosta huolehditaan?
- mitä tehdään ongelmatilanteissa?

Lämpötilahallinta on elintarviketurvallisuuden edellytys

Lämpötilasäädelyjen elintarvikekuljetusten keskiössä on systemaattinen lämpötilaseuranta ja -hallinta. Lämpötilahallinta on osa toimijan riskienhallintaa. Elintarvikkeiden lämpötiloja pitää seurata kuljetuksen aikana ja tuloksista on pidettävä kirjaa. Oikeat kuljetuslämpötilat takaavat turvallisen ja laadukkaan tuotteen. Toimija kuvaa omavalvonnassaan lämpötilojen seuraamisen keinot sekä toimintaohjeet poikkeustilanteissa. Keskeistä on, että toimija pystyy osoittamaan kylmä- tai lämpöketjun katkeamattomuuden joko tallentavien lämpömittareiden avulla tai esimerkiksi mittaamalla manuaalisesti elintarvikkeiden lähtö- ja saapumislämpötilat. Poikkeuksena tähän ovat yli 2 tuntia kestävä pakastekuljetukset, joissa vaaditaan aina tallentava lämpötilanseurantajärjestelmä. Kylmäketjun säilymisestä on huolehdittava myös ennen kuljetuksen alkamista (esimerkiksi kuljetusvälineen lastauksen aikana) ja kuljetuksen päättyessä.

Elintarvikkeiden lämpötilavaatimuksista on säädetty MMM:n asetuksessa elintarvikehygieniasta 318/2021 23 § ja Euroopan parlamentin ja neuvoston eläinperäisten elintarvikkeiden elintarvikehygieniasta antamassa asetuksessa (EY) N:o 853/2004. Lisää ohjeistusta lämpötilavaatimukseen ja lämpötilahallintaan löytyy Ruokaviraston rekisteröidyn elintarviketoiminnan elintarvikehygieniaa käsittelevästä [ohjeesta](#).

Kuljetusvälineen soveltuvuudella ja siisteydellä on merkitystä

Lämpötilahallinnan ja -seurannan lisäksi toimijan tulee huolehtia, että kuljetusvälineen kuormatila ja kuljetuslaatikot ovat puhtaita, ehjiä ja soveltuvat elintarvikkeiden kuljetukseen. Elintarvikkeet on kuljetettava niin, ettei niihin siirry kuljetusajoneuvoista, -laatikoista, muista elintarvikkeista tai tavaroista hajua, makua tai muita haitallisia ominaisuuksia. Kuljetusvälineen kunnossa- ja puhtaanapitosuunnitelma on osa toimijan omavalvontaa. Omavalvonnassa toimija kuvaa, miten kuljetusvälineen hyvästä kunnosta huolehditaan, miten siivous toteutetaan ja miten näiden toteutumista arvioidaan esimerkiksi aistinvaraisesti. Tehdyt toimenpiteet toimija dokumentoi osaksi omavalvonnan kirjanpitoa.

Kuljetustoiminta kuuluu omavalvontaan

Omavalvonnan on sisällettävä ne toimenpiteet, joilla elintarvikkeiden hygieenisen ja kemiallisen laadun heikentyminen kuljetuksen aikana voidaan estää. Ohjeita omavalvontaan löytyy [täältä](#).

Omavalvonnasta tulee käydä ilmi

- toiminta, jota suunnitelma koskee
- kuljetusten vastuhenkilö
- kuljetuslaitteita ja -kalustoa sekä kuljetusastioita koskevat vaatimukset
- kuljetuslämpötilat
- lämpötilaseurantajärjestelmä sekä
- muut kuljetuksen kannalta elintarvikehygieenisesti tärkeät vaiheet, kuten elintarvikkeiden lastaus ja purku.

Jos elintarvikkeen luovuttaja tai vastaanottaja järjestää elintarvikkeiden kuljetuksen, omavalvonnan voi sisällyttää elintarvikkeiden luovuttajan tai vastaanottajan laatimaan ja toteuttamaan, muuta toimintaa koskevaan omavalvontaan.

Elintarvikealan toimijan on pidettävä omavalvonta ajan tasalla.

Kunnan omat palvelut

Kunta voi omalla päätöksellään kuljettaa kirjastoauton välityksellä kunnan omia tavaroita ja tarjota palveluja. Tavarankuljetuksissa tulisi kyseeseen esimerkiksi tavaroiden kuljetus Kujan koululle tai mahdollisesti muihin kunnan toimipisteisiin. Aiemmin suunnitelmissa oli myös sosiaali- ja terveystyöpalvelut. Kun ne siirtyivät hyvinvointialueelle, niin siltä osin kunnan omat tarpeet vähenivät. Lisäksi on otettava huomioon, että Ranuan kunnalla on oma auto tavarankuljetuksiin.

Kunnan omaa toimintaa voivat olla erilaiset neuvontapalvelut, opastus, teemapäivät ja kunnan omien tuotteiden myynti / välittäminen, esimerkiksi tapahtumien lipunmyynti tai henkilökuntaruokailun ruokalippujen myynti.

Pelastustoimi on siirtynyt kunnalta Lapin hyvinvointialueelle ja toiminta hoituu kokonaisuudessaan sitä kautta. Ranuan pelastusaseman palomestari Jouko Erkkilä ei näe tarvetta yhteistyölle kirjastoauton kanssa.

Lapin hyvinvointialue (Lapha)

Selvityksen tekijä on ollut yhteydessä Laphan viestintään ja pyytänyt heiltä lausuntoa kiinnostuksesta ja mahdollisesta yhteistyöstä Ranuan kunnan kirjastoauton kanssa. Kaakkoisen palvelualueen yksikköjohtaja vastasi lyhyesti, että eivät näe hoitotarvikkeiden (kuljettamisen) osalta käyttöä. Hänen mielestään kausirokotusten aikana palvelua voisi mahdollisesti kokeilla. Yksikköjohtaja on kuitenkin myöhemmin valmis käymään vapaamuotoista keskustelua yhteistyömahdollisuuksista.

Kustannukset ja tuotot

Kirjastoautossa on olemassa tiloja, joihin voidaan asentaa erilaisia kuljetus- ja säilytystiloja. Auton sisätiloihin voidaan asentaa lukittavia kaappeja, jos kirjahyllytilaa vähennetään siltä osin. Rajoituksena on hyllyväli. Jos sopivaa kalustetta ei löydy, niin se voidaan rakentaa. Kustannukset riippuvat kalusteen laadusta ja toimittajasta / tekijästä. Hinnat ovat arviolta muutamasta sadasta eurosta ylöspäin. Esimerkiksi Kiitokorin koritehdas on toteuttanut kirjastoautoihin mm. lääkekaappeja, joten valmiitakin ratkaisuja on olemassa.

Auton alustatiloissa on paljon tilaa, jota kuitenkin rajoittaa korkeus. Pakaste- ja kylmätavaroille kyseeseen tulisi lähinnä matkajääkaappityyppinen ratkaisu, joka kokonsa puolesta sopii auton alustatiloihin. Valmiiden ratkaisujen hinnat lähtevät n. 300 eurosta / kpl. Lisäksi asentaminen vaatii kiinteän asennuksen ja esimerkiksi kiskot, joilla kaapin / laatikon saa vedettyä ulos täyttämistä varten. Ongelmana auton

alustatiloissa on pöly, jota väkisin kertyy, vaikka sivuluukut on eristetty. Puhtaanapito on jonkin verran haasteellista ja vaatisi mm. erityisen imurin, jolla pääsee puhdistamaan koko alustatilan.

Muuhun tavarankuljetukseen kirjastoauton alustan tavaratilat soveltuvat suhteellisen hyvin. Tila on kuiva, mutta ei ole lämpöeristetty niin, ettei pakkaneen pääsisi tilaan. Tuoretavaran / kauppakassien kuljettaminen vaatisi lämpöeristetyn laatikon.

Maksutuotot

Mahdollisia tuottoja on tässä selvityksessä vaikea arvioida. Erilaiset kuljetuspalvelut ja myyntituotteet ovat toisen tahon palveluja, joista tehdään sopimus.

Kirjastoautossa on Zettlen maksupäätö, jolla voidaan ottaa vastaan korttimaksuja. Maksutuotot tulevat Ranuan kunnalle. Käteismaksujen vastaanotto kirjastoautossa on lopetettu vuoden 2025 alusta alkaen ja samalla käteiskassa on poistettu.

Tässä selvitystyössä ei ole selvitetty eri kuljetus- ja muiden palvelujen sopimusteknisiä asioita eikä mahdollisia tuottoja Ranuan kunnalle. Tuotot ovat kuitenkin pääosin kunnan ja palveluntarjoajan / yrityksen välisiin sopimuksiin perustuvia. Tässä esitän muutamia vaihtoehtoja eri tavoista saada tuottoja kirjastoauton kautta tarjottavista tuotteista ja palveluista.

1. Realistisin ja toteuttamiskelpoisin palvelu on apteekin kanssa tehtävä yhteistyö, jolloin kunnalle tuleva tulo muodostuu lääkemyynnin provisioista ja palkkiosta reseptilääkepakettien tai muiden apteekkitarvikkeiden toimittamisesta asiakkaalle.
2. Kauppojen ruokakassien ja muiden tuotteiden toimittamisesta sovitaan yrittäjän kanssa hinta, jolla kirjastoauto toimittaa tilatut tuotteet.
3. Muiden mahdollisten toimijoiden kanssa tehtävät sopimukset määrittelevät palvelujen hinnan, jonka toinen taho maksaa Ranuan kunnalle palvelun tuottamisesta tai tavarankuljettamisesta.
4. Kirjastoauton palveluihin kuuluu jo nykyisellään maksullisten kopioiden ottaminen asiakkaalle erillisen hinnaston mukaan. Myös tulostaminen asiakastietokoneelta on maksullista.

Mahdolliset yhteistyötahot ja sopimukset

Ranuan kirjastoauton nykyisten yhteistyötahojen lisäksi on mahdollista tehdä yhteistyötä eri palvelusektoreiden kanssa: kunta, hyvinvointialue, valtio, yksityinen sektori ja muut palvelut.

1. Kunta: opetus- ja kulttuuripalvelut, liikunta- ja nuorisopalvelut, tekniset palvelut, ympäristö ja matkailu, työvoimapalvelut
2. Hyvinvointialue: Sosiaali- ja terveystieteiden palvelut, pelastuspalvelut.
3. Valtio: Poliisi, Kansaneläkelaitos.
4. Yksityinen sektori: Kaupat, apteekit, pankit, kauneus- ja terveystieteiden palvelut, palvelu- ja tuoteliikkeet, matkailu- ja majoituspalvelut.
5. Muut palvelut: kolmas sektori, mm. yhdistykset ja seurakunnat.

Ranuan kunnanhallitus on 20.01.2025 § 10 hyväksynyt nimenkirjoitusoikeudet vuodelle 2025.

Hallintosäännön 148 §:n mukaan valtuuston ja kunnanhallituksen päätökseen perustuvan sopimuksen ja sitoumuksen allekirjoittaa kunnanhallituksen puheenjohtaja, varapuheenjohtaja tai kunnanjohtaja ja varmentaa hallintojohtaja tai hallinto-osaston hallintosihteeri, jollei kunnanhallitus ole päättänyt toisin.

Muun toimielimen päätökseen perustuvan sopimuksen ja sitoumuksen allekirjoittaa lautakunnan puheenjohtaja tai osastopäällikkö ja varmentaa asian valmistelija tai pöytäkirjanpitäjä, jollei toimielin ole päättänyt toisin.

Päätöksen mukaan Kunnanhallitus valtuuttaa hallintojohtajan, sivistystoimenjohtajan, teknisen johtajan ja hallintosihteerin varmentamaan kunnan puolesta tehtävät sopimukset ja annettavat sitoumukset sekä kunnanhallituksen toimituskirjat ja kirjelmät.

Viranhaltija allekirjoittaa päätökset, sopimukset, sitoumukset ja muut asiakirjat päättämässään asioissa.

Mahdolliset sopimukset kirjastoauton monipalveluista tehdään hallintosäännön mukaisesti.

Lainmukaisuus, tietosuoja ja kilpailuasetelma

Apteekkipalvelut vaativat Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskuksen Fimean luvan (<https://fimea.fi/myyntiluvat>).

Kuljetuksiin liittyy yksityisyyden suoja ja henkilötietojen turvallisuus. Tärkeää on, että tilat ovat valvottuja ja lukittuja, erityisesti apteekkituotteet. Mikäli kuljetuksiin liittyy henkilötietojen käsittelyä, niin on otettava huomioon ja sitouduttava noudattamaan Euroopan Unionin tietosuoja-asetuksia (GDPR) <https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/summary/general-data-protection-regulation-gdpr.html>.

Elintarvikkeiden kuljetuksista säädetään Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella: <https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2000/597>. Asetuksessa säädetään mm. elintarvikkeiden kuljetuslämpötiloista ja muista kuljetusoloista. Kirjastoautoa koskevat esimerkiksi kuljetusastioita koskevat säädökset.

Mahdollisesta elintarvikkeiden kuljettamisesta kirjastoautossa voidaan soveltaa Ruokaviraston ohjeistusta, jossa ohjeistetaan elintarvikkeiden lähettämisestä ja kuljetusolosuhteista. Ohje on tuore ja tullut voimaan 2.1.2025. Ohjeessa mainitaan mm. Jos kuljetustoiminta on toisen yrityksen vastuulla, kuljetuspalvelun ostavan elintarvikealan toimijan tulee kuitenkin varmistua, että kuljetusyritys on tehnyt elintarvikehuoneistoilmoituksen ja näin ollen kuuluu valvonnan piiriin. Lisäksi kuljetuspalveluita ostavalla elintarvikealan toimijalla tulee olla omavalvonnassaan kuvaus kuljetusten järjestämisestä. Lisätietoa: <https://www.ruokavirasto.fi/tietoa-meista/oppaat/ieh/ieh-15/15-elintarvikkeiden-toimitukset/>.

Suomessa Kilpailu- ja kuluttajavirasto (<https://www.kkv.fi/>) valvoo kilpailulainsäädännön noudattamista. Kilpailulainsäädännön tarkoituksena on turvata terve ja toimiva kilpailu. Kilpailulain ja EU:n kilpailusääntöjen mukaan yritysten toimet eivät saa rajoittaa kilpailua. Lainsäädäntö siis koskee pääosin yritysten välistä toimintaa. Kilpailulaki löytyy osoitteesta: <https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2011/948>. Lain 30 a §:ssä on kuntaa koskevia asioita:

Kilpailu- ja kuluttajaviraston tulee ensisijaisesti neuvotteluteitse pyrkiä poistamaan kunnan, kuntayhtymän, hyvinvointialueen, hyvinvointiyhtymän, valtion taikka niiden määräysvaltaan kuuluvan yksikön harjoittamassa taloudellisessa toiminnassa sovellettu menettely tai toiminnan rakenne, joka tavaroiden tai palveluiden tarjonnassa:

1) vääristää tai on omiaan vääristämään terveen ja toimivan kilpailun edellytyksiä markkinoilla;

2) estää tai on omiaan estämään terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun syntymistä tai kehittymistä; tai
3) on ristiriidassa kuntalain [\(410/2015\) 128 §:ssä](#) tai hyvinvointialueesta annetun lain [\(611/2021\) 133 §:ssä](#) säädetyn markkinaperusteisen hinnoittelun vaatimuksen kanssa.

[\(29.6.2021/659\)](#)

Mitä 1 momentissa säädetään Kilpailu- ja kuluttajaviraston toimivallasta ja sen käyttämisen edellytyksistä, koskee myös julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain [\(1397/2016\) 15 ja 16 §:ssä](#) sekä vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain [\(1398/2016\) 25 ja 26 §:ssä](#) tarkoitettua menettelyä. [\(29.12.2016/1402\)](#).

Kirjastoauton muita mahdollisuuksia

- Eri viranomaisten lomakkeet, neuvonta: Kela, pankit
- Posti, mm. postimerkkien myynti
- Veikkaus
- Terveyspalvelut: tarvikkeet diabeetikoille, terveydenhoitaja mukana (teemapäivät)
- Kotipalvelut: ruokapakettien kuljetus ym.
- Koulutuspalveluja, infotilaisuuksia, kansalaisopisto
- Vapaa-ajan palvelut, esim. lipunmyynti
- Tapahtumissa ja markkinoilla mukana
- Ennakkoäänestyspaikkana
- Terveyspalvelut mukana
- Viikonloppukäyttö
- Henkilökuljetus

Näistä muutamia nostoja:

Kansaneläkelaitoksen (Kela) lomakkeita on aiemmin ollut saatavilla kirjastoautossa. Nykyisellään asiointi hoituu pääosin sähköisesti. Kirjastoauton asiakastietokoneella voi asiakas hoitaa myös omaa sähköistä asiointiaan. Tietoturvasyistä henkilökunnan opastus rajoittuu vain Kelan sivujen hakemiseen.

Samoin **pankkien** asiointipalveluja voidaan hoitaa auton asiakastietokoneilla. Henkilökunnalla ei ole lupaa nähdä asiakkaan pankkitietoja eikä opastaa varsinaisten pankkipalvelujen käytössä. Asiakastietokoneilla voidaan mm. tulostaa pankin tiliotteita.

Useissa kirjastoautoissa on jotain **Postin** palveluja. Yleisimmin kirjastoautosta myydään postimerkkejä. Samoin muutamissa kirjastoautoissa on **Veikkauksen** palveluja. Onpa kokeiltu jopa **Alkon** tuotteiden välittämistä asiakkaille.

Ranuan kirjastoauto on ollut mukana useissa **tapahtumissa, markkinoilla** ja **vieraillut** mm. kylätaloilla sekä osallistunut erilaisiin teematapahtumiin, mm. Vanhusten viikkoon. Hillamarkkinoilla auto on ollut mukana useamman kerran. Viikonloppukäyttöä ei ole ollut, mutta periaatteessa sekin olisi mahdollista, mutta vaatisi erityisjärjestelyjä työaikojen ja henkilökunnan osalta.

Monipalvelujen vaikutus kirjastotoimintaan ja aikatauluihin

Kirjastoautotoiminta on aina elänyt samassa syklissä koulujen kanssa. Kirjastoautolla on lomaseisokit yleensä aina samaan aikaan kuin kouluissa on kesäloma, syysloma, joululoma ja talviloma. Kuljettaja pitää kesäloman yleensä juhannuksesta alkaen. Kirjastoauton aikataulut päivitetään aina kesäaikana vuodeksi kerrallaan ja uusi aikataulu alkaa elokuussa. Vuosittain aikatauluihin tulee jonkin verran muutoksia. Muuttoliikkeen ym. vaikutuksesta joitakin pysäkkiä paikkoja hiljenee ja joihinkin paikkoihin on tarve perustaa uusi pysäkki. Aikatauluja on voitu joustavasti muokata tarpeen mukaan ja pysäkkiajat painottuvat iltapäiviin, jolloin ihmiset ovat paremmin kotona. Nyt kun sivukyliä kouluja on vain yksi, niin aikatauluissa on enemmän joustovaraa. Laitoskäynnit sijoittuvat pääosin samaan päivään koulukäynnin kanssa. Kirjastoautolla on huoltopäivä joka toinen perjantai. Jos silloin ei ole pitempää huoltoa, niin sille päivälle voidaan sijoittaa ylimääräisiä käyntejä tilauksen mukaan.

Kirjastoauton aikataulu on rakennettu sen verran väljäksi, että erilaiset keliolosuhteet voidaan ottaa huomioon ja ajaminen on turvallista. Kirjastoauton voimassa oleva aikataulu on kunnan Internet-sivulla: https://ranua.fi/wp-content/uploads/2024/12/KA_aikataulu_2024-2025.pdf . Kirjastoauto on pääosin reitillä ja ns. sisätyöaikaa on suhteellisen vähän. Kuljettaja tekee keskimääräistä toimistotyöaikaa, 36,25 h/vk. Koska kuljettaja ei voi pitää ruokatunteja työpäivän aikana, niin ruokatauko ei jatka työpäivää, vaan kuljettaja pitää lyhyen ruokatauon jossain sopivassa välissä. Pysäkkiajat vaihtelevat paikan mukaan. Lyhimmillään auto pysähtyy n. 15 minuuttia ja pisimmillään Kujan koululla 1,5 tuntia.

Monipalvelujen vaikutus kirjastoauton aikatauluun

Kirjastoautolla on n. 70 pysäkkiä paikkaa. Mikäli autolla tulee ylimääräisiä pysähdyksiä tai varsinaiselta reitiltä poikkeamia, niin sillä on vaikutusta päivien kokonaispituuteen ja myös pysäkkiä paikkojen määrään. Muutama ylimääräinen pysähdys päivässä ei juuri vaikuta, jos reitiltä ei tarvitse poiketa, vaan voidaan pysäyttää reitin varrelle pakettin ym. jättämistä varten. Tällöin asiakkaan on oltava vastassa tai tavara voidaan jättää esimerkiksi postilaatikkoon.

Kirjastoauton mukana kulkevat monipalvelut (mm. apteekki) eivät muualta saatujen käyttökokemusten mukaan juurikaan vaikuta varsinaiseen kirjastotoimintaan. Asiointi hoituu yleensä normaalin pysäkkiajan puitteissa. Mikäli tarvitaan pitemmän aikaa kestävä neuvontaa, niin sellainen onnistuu vain pitemmillä pysäkeillä. Mahdollisesti sellainen vaatii pysäkkiajan lisäämistä joihinkin paikkoihin.

Monipalvelujen lisääminen kirjastoautoon olisi kivuttomimmin järjestettävissä, jos pysäkkimäärää karsittaisiin ja pysäkkiaikoja lisättäisiin. Erityisesti pitäisi huomioida keskeiset paikat eri kylillä, joihin ihmisillä olisi helpoin tulla ja olisi aikaa asioida.

Muuta huomioon otettavaa

Pirhosen (2013) mukaan monipalvelut kirjastoautossa vaikuttavat moneen asiaan. Turvallisuusriskit lisääntyivät tutkimuksen mukaan erittäin vähän. Asiakkaiden määrä lisääntyi lähes 20 %. Samoin lisääntyi pysäkkiaika yksittäisillä pysäkeillä. Pysäkkien määrä pysyi lähes ennallaan. Vain n. 10 %:ssa pysäkkejä lisättiin. Kirjastoauton henkilöstömäärään monipalveluilla ei juurikaan ole vaikutusta. Sen sijaan suurimmat vaikutukset kohdistuvat tehtävien vaativuuden lisääntymiseen (lähes 40 %) ja tehtävien määrän lisääntymiseen (n. 30 %).

Mikäli kirjastoauton monipalveluja ja palveluvalikoimaa lisätään, niin ainakin nämä asiat täytyy huomioida:

- Vaikutus kuljettajan palkkaukseen
- Henkilökunnan koulutustarve
- Taloudellinen kannattavuus kunnalle / kirjastolle? Tuoko lisäarvoa kunnan palveluille?

Oulun ammattikorkeakoulussa on tehty opinnäytetyö, joka on hyvä kooste monipalveluautojen historiasta ja nykytilanteesta. Pirjo-Riitta Viitajylhä (2016) kirjoittaa loppusanoissaan: ”Monipalveluautosta ei kuitenkaan pidä tehdä pelkkää kauppakassin ja roska-auton yhdistelmää vaan keskittyä juuri niihin palveluihin, jotka ovat kirjastolle ja kirjastoautoille ominta; kirjasto- ja kulttuuripalveluihin. Kulttuuritarjonta sisältää harrastustoiminnan, teatterin, musiikin, kirjallisuuden ja taiteen, joiden tarjoamisesta ja tapahtumatuotannosta on hyvä lähteä liikkeelle mietittäessä autoon uusia palveluja. Erilaiset neuvonta- ja luentotapahtumat vaativat kunnallista yhteistyötä, mutta asiakkaiden toiveiden perusteella ne ovat varteenotettava palveluidea.”

Johtopäätöksiä

Ranuan kunnan kirjastoautolla on tekninen valmius auton monikäyttöisyyden lisäämiseen. Tilat mahdollistavat suhteellisen pienin muutoksin monia palveluja, joita on käytössä kirjastoautoissa muualla Suomessa. Teknisten muutosten vaatimat kustannukset ovat kohtuullisen pienet, mutta kustannusten jaosta pitää sopia palvelun varsinaisen omistajan kanssa. Voi olla, että kunnan saama taloudellinen hyöty ei kata palvelun aloittamisesta syntyneitä kuluja, jos kirjastoautoon joudutaan rakentamaan uusia tiloja kunnan omalla kustannuksella. Varsinaista henkilökunnan työaika lisäpalvelut eivät juuri lisää, mutta työn sisältö ja vastuu muuttuvat.

Realistisin ja nopeimmin toteutettavissa ovat apteekkipalvelut, mutta ne vaativat apteekin vahvaa myötävaikuttamista. Myös kauppakassien ja muiden tavaroiden kuljettaminen olisi mahdollista, mutta kirjastoauton aikatauluun sidottuna haasteena on harvat kulkukerrat. Yksinkertaisinta olisi toteuttaa tuotteiden myynti, esimerkiksi postimerkit. Kunnan omat kuljetustarpeet olisivat rajoitetusti mahdollisia, mutta ei välttämättä kannattavia, koska kunnalla on oma erillinen kuljetusauto. Kirjastoauton käyttö kunnan omiin toimintoihin mm. äänestysautona on täysin mahdollista, mutta onko se kannattavaa? Jos kirjastoauto toimii ennakoäänestyspaikkana, niin silloin auto on poissa normaalista kirjastotoiminnasta.

Muiden yritysten, toimijoiden ja kolmannen sektorin yhteistyö vaatisi lisäselvityksiä ja mahdollisen kyselyn yhteistyöhalukkuudesta ja -tarpeista. Erilaiset sähköiset palvelut ovat jo nykyisellään mahdollisia, mutta auton aikataulu rajoittaa niiden käyttöä, koska pysäkkiaikaa on keskimäärin niin vähän. Lisäksi palveluneuvonta vaatisi henkilökunnan kouluttamista.

Suomen lainsäädäntö mahdollistaa kirjastoauton monikäyttöisyyden lisäämisen, mutta byrokratia vaatii osaamista ja lisäselvityksiä. Sopimustekniset asiat ovat kunnan ja palvelua tarjoavan tahon välisiä asioita. Kirjastoauto toimisi palvelun välittäjänä tai kuljettajana. Mahdollisten maksujen kerääminen ja tilittäminen on jo nykyisellään mahdollista.

Varsinaiseen kirjastoautotoimintaan monikäyttöisyyden lisääminen vaikuttaisi jonkin verran. Koska pysäkkiaikaa olisi todennäköisesti tarve pidentää, niin pysäkkimäärää pitäisi vähentää. Se taas vaikuttaisi kirjastopalvelujen saatavuuteen haja-asutusalueilla.

Kun harvaan asutun maaseudun asukkaat vähenevät ja palvelut katoavat, niin monissa kunnissa kirjastoauto vielä sinnittelee. Asiakasmäärät ovat vähentyneet ja kirjastoautopalvelut ovat sitä myötä vaakalaudalla. Monikäyttöisyyden lisääminen on yksi ratkaisu palvelujen säilyttämiseksi ja osaltaan se auttaa maaseudun asuttuna pysymistä.

LÄHTEET

Harjunpää, Nina (1997) Monipalvelupisteiden toteuttaminen ja toiminnallisten kynnysten ylittäminen. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.

Pirhonen, Taina. (2013). Kirjastoautojen palvelut monipuolistuvat. Pohjois-Savon Ely-keskus.

Ranuan kunnanvaltuuston pöytäkirja 16.12.2024 § 69.

Sarajärvi, Vesa (2010) ”Tässäpä nämä kirjat – ja mitataanko verenpaine?” Kirjastoauto monipalveluautona. Informaatiotutkimuksen Pro gradu -tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.

Viitajylhä, Pirjo-Riitta (2016) Monipalveluauto Poppalloora Osana muhoslaisten arkea ja juhlaa. Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelman opinnäytetyö. Oulu: Oulun ammattikorkeakoulu.

Vuolli, Virpi. Terveystarkastajan lausunto. Rovakaaren ympäristöterveydenhuolto. (viesti 14.4.2025)

INTERNET LÄHTEET

<https://www.ruokavirasto.fi/elintarvikkeet/elintarvikeala/tuote--ja-toimialakohtaiset-vaatimukset/kuljetus/omavalvonta/> (haettu 22.4.2025)

<https://www.ruokavirasto.fi/elintarvikkeet/elintarvikeala/tuote--ja-toimialakohtaiset-vaatimukset/myynti/liikkuvat-elintarvikehuoneistot/> (haettu 12.5.2025)

<https://fimea.fi/apteekit/palvelupistelupa> (haettu 22.4.2025)

Euroopan Unionin tietosuojasetus:

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.119.01.0001.01.FIN&toc=OJ:L:2016:119:FULL (haettu 22.4.2025)

Opetusministeriö. Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76687/opm32.pdf?sequence=1>

MUUT LÄHTEET

Erilaisia kirjastoautoselvityksiä on tehty paljon ja useimmissa niistä mainitaan monipalvelut.

Selvitystyön kohde: Kirjastoauton monikäyttömahdollisuus

Valtuusto 16.12.2024 § 69 päätti vuoden 2025 talousarvioon liittyen, että kirjastoauton monikäyttömahdollisuutta selvitetään.

Miten tämä toteutetaan, kuka tekee selvitystyön?

- Ranuan pääkirjasto / Kirjastotoimenjohtaja
- Ulkopuolinen ostopalveluna

Kustannukset

- kirjastoautoon tehtävät muutostyöt / kustannusarvio
 - o Pakasteille säilytystilat
 - o Jääkaappisäilytys
 - o Kuivamuonat
- muut kustannukset (reittien muutokset, yms.)

Tuotot

- Hinta / ”kauppakassi”, apteekin paketti

Sopimukset

- kauppojen kanssa; mitä tuotteita voidaan kuljettaa, mitä ei
- apteekin kanssa; lääkkeiden säilytyksen lämpötilavaatimukset, lääkkeiden/tuotteiden turvallinen kuljetus ilman vaurioita yms.
- Kuka laatii / hyväksyy sopimukset?

Maksut tavarankuljettamisesta

- miten maksut kerätään ja tilitetään

Auton reittien suunnittelu

- uudet pysähtymisen paikat kassien jättöön

Lainmukaisuus ja kilpailuasetelma

- mm. Matkahuollon ym. toimijoiden suhteen

Mitä muita toimintoja kirjastoauton monipalvelutoimintaan?

- välinelainausta
- tms

Tietosuoja

- mm. apteekin tuotteiden toimituksessa

Hygienia-vaatimukset

- terveystarkastajan lausunto; ehdot, mitä tuotteita voi kuljettaa, säilyttää elintarvikkeiden kanssa samassa tilassa, kemialliset aineet

LIITE 2

Sähköpostiviesti 14.4.2025

Hei,

Keskustelimme viime viikolla 7.4.2025 puhelimesta siitä, että voiko kirjastoautoa käyttää elintarvikkeiden kuljetukseen ja lupasin laittaa aiheesta sähköpostia.

Kirjastoautoa voidaan käyttää elintarvikkeiden kuljetukseen, jos elintarvikkeiden kuljetustoiminta pystytään hoitamaan niin, että elintarviketurvallisuus ei vaarannu.

Kuljetustoiminnassa tulee huomioida:

- kirjastoautosta kuljetuksiin varattavan tilan tulee olla siisti ja hygieeninen, eikä kuljetettaviin elintarvikkeisiin saa siirtyä vierasta hajua tai makua.
- helposti pilaantuvia elintarvikkeita kuljetettaessa tulee kuljetus tapahtua niin, että elintarvikkeiden lämpötila pysyy lainsäädännön asettamissa raja-arvoissa. Kylmäketju ei saa katketa missään vaiheessa. Suurimmalle osalle helposti pilaantuvista elintarvikkeista lämpötilavaatimus on < +6 astetta ja pakasteille – 18 astetta. Tämä tulee huomioida kuljetusaikoja ja -matkoja suunniteltaessa.
- jos elintarvikkeiden kanssa samassa tilassa kuljetetaan muita tuotteita, tuotteet on tarvittaessa pidettävä selvästi erillään.
- elintarvikkeiden kuljetustoiminta on lähtökohtaisesti rekisteröitävää toimintaa, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Mikäli kirjastoautoa aletaan käyttää elintarvikkeiden kuljettamiseen, tulee siitä olla yhteydessä Rovakaaren ympäristöterveydenhuoltoon toiminnan rekisteröintivelvoitteen selvittämiseksi. Rekisteröintivelvoitteesta voi myös lukea Ruokaviraston sivuilta <https://www.ruokavirasto.fi/yriytykset/oppaat/rekisteroitavaa-elintarviketoimintaa-vai-ei/rekisteroitavaa-elintarviketoimintaa-vai-ei/#id-52-elintarviketoiminta-jota-ei-tarvitse-rekisteroida> kohta 5.3.

Elintarviketoiminnan rekisteröimisen voi tarvittaessa tehdä ympäristöterveydenhuollon sähköisen ilmoitusjärjestelmän www.ilppa.fi kautta. Rekisteröitävää kuljetustoimintaa koskee myös omavalvontavelvoite.

Tässä näitä vaatimuksia, joita elintarvikekuljetuksille on yleisesti. Voidaan käydä asioita tarkemmin läpi, jos olette toimintaa aloittamassa.

Ystävällisin terveisin,

Virpi Vuolli

terveystarkastaja

+358 40 662 8633

virpi.vuolli@rovaniemi.fi

Käyntiosoite:

Mäntyvaarantie 2, 1. kerros

Postiosoite:

Rovaniemen kaupunki

Rovakaaren ympäristöterveydenhuolto

PL 1008

96101 Rovaniemi

www.rovaniemi.fi

Kirjastoauto Kuukkeli

Monipalvelujen paletti

Kunnan kanssa yhteisesti?

- tavarankuljetus (vaippapaketit, tarvikkeet, ruokapaketit ym.)
- terveystalvelut, verenpaineen mittaus, verensokerin mittaus ym.
Terveyskioski? (tarvikkeet diabeetikoille, teemapäivinä terveydenhoitaja mukana, rokotukset, ajanvaraukset, neuvonta, hoitoon ohjaus ym.)
- Kunnan kotipalveluja
- sosiaalinen ulottuvuus (esim. käydään katsomassa yksin asuvaa vanhusta)
- SER-jätteenkeräys (pienet sähkökoneet, loisteputkilamput ym.)
- kunnan lomakkeet, neuvonta
- koulutustapahtumat, infotilaisuudet (esitykset, videot), kansalaisopiston piirit

Muita yhteistyötahoja?

- Apteekki (käsikauppalääkkeet, reseptilääkkeiden kuljetus asiakkaalle jne.)
- KELA (lomakkeet, opastus)
- Pankit (verkkokäytön opastus)
- Posti (postimerkkien myynti, lähetysten kuljetus ym.)
- Veikkaus, Alko?

Kirjaston omat

- yhteistyö Simon kunnan kanssa
- Posio?
- Asiakastietokoneet, tulostus ym.

Monipalveluauto voisi toimia linkkinä eri toimijoiden ja verkostojen välillä?

Miten toteutetaan?

Teemapäivät

1. Kirjastoauton normaalin työpäivän ja reitin puitteissa → kirjasto ei laskuta?
2. Aamupäivä klo 9-12 kirjastoauto menee kylälle / laitoksen pihalle yms. → maksajana tilaaja (sisäinen laskutus?)
3. Ilta- ja viikonloppukäyttö?
4. Muut yhteistyötahot (Kela, työvoimatoimisto ym.) → laskutus ajan mukaan

Terveyspalvelut

1. Verenpainemittarit, tarvikkeet ym. matkassa aina → kuljettaja mittaa (tilastointi, laskutus?)
2. Hoitaja ym. henkilö auton mukana → neuvonta, rokotukset ym. (teemapäivinä)

Kotipalvelut

1. Tavaroiden vienti → kuljettaja hoitaa (laskutus kuljetettujen yksiköiden mukaan?)
2. Kotikäynnit → kuljettaja voi käydä?

Tekniset palvelut

1. SER-jätteen keräys → kuljetustilan mukaan, kuljettaja hoitaa
2. Lomakkeet (rakennusluvut ym.)

Koulut ja kansalaisopisto

1. Infotilaisuudet, koulutustapahtumat
2. Kansalaisopiston piirit

Kirjastoauton varustus monipalveluja varten

1. Kaksi asiakastietokonetta, Internet-yhteys, tulostin
2. Vapaa langaton verkko asiakaskäyttöön
3. Valokopiokone
4. DVD-laitteet, taulutelevisio, tietokoneelta yhteys taulutelevisiolle
5. Irtojakkaroita
6. Tavarankuljetustilat, sähkövaraus kylmälaitteille
7. Eristetty tila (ohjaamo), 3 istuinpaikkaa
8. WC, kahvinkeitin, mikrouuni, jääkaappi
9. Invahissi
10. Kaappitilaa